

Virgo Sillamaa. Kultuuripoliitika - kriisi ajal või kriisis?

Reaalsuses vallandas eriolukorrast tingitud kontserdielu seiskumine šokilaine, mis puudutab ka väikeses Eestis tuhandete inimeste elu, kelle jaoks kontserdikorraldus ja sellest paljus oluliselt sõltuv muusikaettevõtlus on peamine, sageli ainus tuluallikas, märgib Virgo Sillamaa.

Kultuur on majanduse mootor

"Kultuur on majandust käivitav jõud," tegi kultuuriminister Tõnis Lukas 2. aprillil edukalt selgeks vabariigi valitsuse kriisikomisjonile ning naases kultuurivaldkonna toetusmeetmeteks 25 miljoni euroga. See on kultuurivaldkonnale mõistagi tore uudis. Seda, et kultuuril on orgaaniline roll majanduse avaramas toimimises, teavad valdkonnas toimijad niigi hästi, ent hea on, et see teadmine on leidmas põhjendatud kohta ka valitsevates peades.

Kultuuriministeeriumi pressiteated on seejärel märkinud, et muusikasektorile suunatakse neli miljonit loovisikute, sihtasutuste, festivalide ja kontserdikorraldajate toetusteks ning kahjude osaliseks hüvituseks. Tähelepanuväärselt ähmaseks jääb aga teiste muusikavaldkonna tegijate, näiteks kontserdipaikade, artistide arenduse ja esindamisega tegelevate ettevõtete, heliteenuse pakkujate või salvestusstuudiote saatus.

See pole iseenesest tavatu - enamus muusikaettevõtlukest ei satu kultuuriministeeriumi radarile, kuna normaalses oludes saadakse turul toimetades ise hakkama, kuid praegu, mil eriolukorra tingimustes on täielikult seiskunud igasugune kontserdielu, valitsevad täiesti ebanormaalsed olud. Kogu muusikaettevõtlus, nagu ülejäänud Eesti majandus, vajab hädasti erakorralist koroonaabii.

Kriis on alati ka võimalus muutusteks, segaste asjaolude selgeks mõtlemiseks ning sestap tasub küsida: millist rolli mängib Eesti muusikaettevõtlus laiemas kultuuripoliitilises rehkenduses? Küsimus on oluline, sest vastust ja sellest johtuvaid tegusid on vaja kohe.

Muusikavaldkond on terviklik ökosüsteem

Tavaline muusikasõbrast kodanik ei tea ega peagi teadma, millise sündmusteahela tagajärjel jõuab just talle sobival õhtul ja kontserdikohas lavale tema armastatud artist. Ostad pileti, lähed

kultuur.err.ee

13.04.2020 14:45

Virgo Sillamaa

Teater Vanemuine
Rahvusoper Estonia
Estonia teater

kohale ning mõnel puhul soetad pärast koju kaasa ka vinüüli või T-särgi. Saabub COVID-19, kehtestatakse eriolukord, kontsert jääb ära - mis seal ikka, jääd koju, uurid, kas saaks piletiraha tagasi või ehk lükatakse lihtsalt edasi? Ja lemmikartist saab ka õhtu vabaks...

Reaalsuses vallandas eriolukorrast tingitud kontserdielu seiskumine šokilaine, mis puudutab ka väikeses Eestis tuhandete inimeste elu, kelle jaoks kontserdikorraldus ja sellest paljus oluliselt sõltuv muusikaettevõtlus on peamine, sageli ainus tuluallikas. Esimesena jäid kriisi lõugade vahele kontserdikorraldajad, kes leidsid end üleöö võlgades, kuna ärajäänud kontsertide korraldamiseks oli tehtud tuhandete, aga vahel ka kümnete-, isegi sadade tuhandete ulatuses ettemakseid ja kulutusi, mis nüüd on kahjudeks pöördunud. Samal ajal tahavad piletiraha tagasi kokku kümned tuhanded kuulajad, mis on mõistetav, sest kriisi sügavusest teadmatuses majapidamised loevad iga senti.

Korstnasse kirjutatud kontsertidest jäävad töö ja tuluta heli- ja valgustehniline teenindus, piletimüüjad, garderoobitöötajad ja paljud teised. Järgmiseks vaatavad oma äkitselt tühjenenud kalendreid kõik muusikud, olgu Taukar või Lenna, ooperidiiva, jazzmuusik või kohalikus kõrtsus iga nädal igihaljaid palu esitav trubaduur. Sama murelikult vaatavad samu kalendreid nende mänedžerid ja agendid, kelle tulu sõltub nende esindatavate artistide sissetulekust. Kuna kahte meetrit distantsi ei õnnestu ka salvestamisel pidada, kaob nõudlus helisalvestusstuudiost ja helirežissöörid jäävad suisa jõude. Ärajäänud kontsert, millega oli strateegiliselt ajastatud singli või albumi välja andmine, kaotab oma momentumit ning investeeringud, mida muusikaettevõtte eelneva aasta jooksul on teinud, jooksevad tühja. Piirid on kinni, väliskontserdi andmiseks soetatud lennupiletid peab Eesti artist või tema manager maha kandma.

Paari nädalaga on koost lagunenenud nõtke, kuid mitte lõputult pandlik ökosüsteem. Valdav osa muusikaettevõttest on mikrod, nii OÜd kui MTÜd. Enamik muusikuid on vabakutselised, paljud on FIEd, paljud osutavad teenust äriühingu kaudu. Kõik on kaotanud päevapealt töö ja sissetuleku ning tööturu toetus seega loomesektoritele valdavalt ei rakendu. Seejuures on oodata ka pikemaajad järellained. EAÜ hinnangul jääb neil kogu 2020 jooksul avalikus ruumis mängimata jäänud muusika tõttu kogumata umbes 3,5-4 miljonit eurot, oluline osa sellest on Eesti autorite elatis. Sama puudutab fonogrammitootjaid.

Eesti muusikaettevõtlus, nagu ka ülejäänud Eesti ühiskond, riik ja valdav osa maailmast, ei olnud kriisiks valmis. Nüüd vajab kogu sektor korraga tuge ning püstitab sellega enneolematu väljakutse Eesti kultuuripoliitikale.

Kultuuripoliitilised luigelaulud

Kultuuripoliitika ehk viis, kuidas vabariigi valitsus sekkub kultuurielu korraldamisse, võimaldabki mitmekülgseid tõlgendusi, mis võivad lähtuda erinevatest teineteisega puhuti konfliktsetest narratiividest selle kohta, mis on kultuur, miks see on väärtuslik ning kuidas seda ühiskonnas hoida ja edendada.

Näiteks annab tänini tooni juurtega sajandite tagusest ajast võrsuv käsitus, mille kohaselt kultuur on täiuse taotlemine ning geniaalsete loojate teosed, milles see taotlus erakordselt hästi õnnestunud on, väärivad ühiskonna poolt säilitamist ja kaitsmist. Kultuuri ohustab aga masside nürimeelsus, millega jahitakse vaid lihtsaimat meelelist erutust ning mida on seega ka kerge eksploateerida. Just viimane ajendas mõjukat mõtlejat Theodore Adornot 20. sajandi keskel hoiatama kapitalismi tingimustes vohava küünilise kultuuritööstuse eest, mis lämmatab autentse personaalse eneseväljenduse tehniliselt kopeeritavaks samataolisuseks ja taandab aktiivse kultuurikogea ja mõtestaja loiuks tarbijaks.

Need vaated ja mured kanduvad kaasaega harjumustes kehtestada kultuuri ja meelelahutustööstuse vahel binaarset vastandumist, mis väljendub näiteks sellistes anakronistlikes mõistepaarides nagu süva- ja levimuusika või kõrg- ja kommertskultuur. Riigi ja kultuuripoliitika rolli võib siin näha peamiselt tippteoste säilitaja, kaitsja ja mingil määral ka eksponeerijana, muusikas näiteks ooperiteatri või sümfooniaorkestri ülalpidamise näol.

20. sajandi jooksul on mitmete vaidluste ja mõttekoolkondade kaudu kultuuri mõistet kõvasti laiendatud ja binaarse välimääraja kõrvale on tulnud mitmemõõtelist kultuurivälja subkultuuride rägastikuna käsitlevad vaated. Muusikat on mitut laadi, igaühele oma ning maitse üle vaidlemine on viljakas pinnas nii kultuuriuurijatele kui ka oluline viis oma kultuurilise identiteedi määratlemiseks. Kaasaegne demokraatlik riik ei saa läbi kultuuripoliitika liiga jõuliselt kehtestada "riiklikku" nägemust, mis on hea ja õige kultuur ja legitiimne loominguiline eneseväljendus.

Iseäranis Ida-Euroopa riikidel on liiga värsked mälestused riigikorrast, kus eksisteeris ametlik (ja tsenseeritud) kultuur. (Justkui) väärtusneutraalne kultuuripoliitika laenas oma sekkumisloogika aluseks juba möödunud sajandi kuuekümnendatel aastatel hoopis majandusteadusliku tööriista - "turutõrke" mõiste. Kultuuri on mitmesugust ja see on väärtus, kuid mitte igasugune kultuuriline tegevusvorm ei suuda turutingimustes

adekvaatselt toimida. Kui sümfooniaorkestri kogu ülalpidamise kulud peaks sisalduma pileti hinnas, siis suudaks seda endale lubada vaid üksikud isikud, valdavale osale ühiskonnast jääks ERSO saalid suletuks. Ehk teisisõnu - esineb turutõrge. Eesti riik sekkub kultuuripoliitika kaudu ning kõrvaldab toetuste abil turutõrke, näiteks hoolitsedes ERSO ülalpidamiskulude eest, et pileti hind oleks piisavalt soodne kõigile huvilistele.

Tõsi, turutõrke likvideerimist ei harrastata vähemalt Eestis sugugi alati järjekindlalt. Lisaks tavapublikule klassikalise muusikapärandi kõrgel tasemel kättesaadavaks tegemisele, mis hõlmab keerukat institutsionaalset võrku haridusasutustest loomeliitude, kontserdisaalide, kollektiivide ning toetusprogrammideni, on meil ju ka hulk teisi nišše. Seni aga pole meil püsiv riiklik hoolitsus jõudnud näiteks Eesti bluusi, eksperimentaalse elektroonilise muusika või metalmuusika skenedeni. Jazzmuusika valdkond on Eestis läbi 15 aastat kestnud jõulise ja väga hästi organiseeritud koostöö suutnud kaasata riikliku toetuse Eesti Jazzliidule, kes korraldab ka hooajalist kontserttegevust, Jazzkaarele jt jazzfestivalidele ning loometoetustele vääriliseks on hakatud hindama ka jazzmuusikuid. Jazz on saanud legitiimseks riikliku kultuuripoliitika subjektiks, ehkki ERSOga võrreldavalt riikliku eestkoste alla ühtegi jazzorkestrit veel võetud pole.

1998. aastal lendas kultuuripoliitika areenile uus staar: Tony Blairi New Labori kampaania ühe lipulaevana toodi lauale värske narratiiv, loomemajandus. Lisaks sellele, et ühiskonda rikastavat kultuurilist eneseväljendust harrastatakse paratamatult - ja vahel isegi edukalt - turutingimustes, loob loomemajandusliku loogika kohaselt kultuur aktiivselt ka uut majanduslikku väärtust, mis on vahel ka käivitavaks jõuks teistele sektoritele nagu turism või kinnisvaraarendus (tõsi, gentrifikatsioonis oleme hakanud siiski nägema vaid negatiivseid külgi). Riigi roll pole siin pelgalt kaitsev, säilitav ja ligipääsu võrdsustav, vaid ka käivitav ning aktiivselt arendav. Kultuurilise elamuse kõrvale tuleb intellektuaalse omandi mõõde, mis digiajastul töötab olla ka ahvatlevalt skaleeritav, seda iseäranis Eestis, kus digitehnoloogia iduettevõtete kasvukaar on just see graafik, mida soovime igas valdkonnas näha.

Loomemajanduse kontseptsioon on tekitanud palju poleemikat ning tõrksust kultuurivaldkonnas endas. Jutt loomingust kui tootest ja teenusest on ebamugavalt kaubastav ning pahatihti kipub tegijate endi jaoks kogu asja tuum ehk kultuuriline eneseväljendus, jääma kõrvalise välismõju rolli. Samas, iseäranis muusikasektori näitel, toob loomemajanduse narratiiv fookusesse kultuuriloomet kogu protsessi, väärtustades kõiki selle osi ja osalisi. Räägime väärtusahelatest, äri- ja tegevusmudelitest, arendusvõimekusest, ekspordipotentsiaalset ja erainvesteeringutest. Loomemajanduse

narratiiv loob lõpuks ruumi, kus saavad orgaaniliselt ühes ökosüsteemis, omavahel loogilises seoses eksisteerida interpreet ja trubaduur, kontserdisaal ja teknoklubi, partituurivõimeline helilooja ja pophittide produtsent. Eestis on loomemajandust riiklikult arendatud Euroopa struktuurifondide toel juba üle kümne aasta ning seda kultuuriministeeriumi haldusalas.

Kui mootor tõrgub

Ülalviidatud narratiivid ei eksisteeri kaasaegses kultuuripoliitilises tervikus sugugi vastuoludeta, kuid Eestis on kultuuriministeerium tavaolukorras seni suutnud leida rahuldava tasakaalu, kaasates ja toetades erinevaid osapooli. Nüüd, kus valdkond on kriisioludes järsult seiskunud ning kultuuriministeerium peab vastu võtma kärmeid otsuseid, keda ja kuidas aidata, jooksevad oksakohad narratiivsete kihtide vahel teravamalt esile.

Riiklikud kultuuriasutused said kultuuriminister Tõnis Lukaselt ruttu julgustava sõnumi[1] - eriolukorra tõttu teenimata jäänud omatulu kompenseeritakse. Tänapäevaks on selgelt fookuses ka loovisikud, kelle aitamiseks on meil olemas sobivad institutsioonid - loomeliidud ja loovisikute ning loomeliitude seadus, mida praegu eriolukorra tõttu muutma asutakse, võimaldamaks erakorralise abi jõudmist laiemate hulkadeni. Seda, et Eesti riik hoolitseb, nii tava- kui ka eriolukorras, oma vastutusalas toimivate asutuste ning kogu kultuurivaldkonna väärtusalge - loovisikute - eest, on loogiline, üheselt selge ja põhjendatud. Siit edasi hakkab aga vesi järjest sogasemaks minema.

Muusikavaldkond rohkem kui enamik teisi loomesektoreid koosneb hulgast eraettevõtjatena toimivatest korraldajatest, arendajatest, esindajatest, vahendajatest, tugiteenuste pakkujatest ja müüjatest. Kultuuriministeerium on ammu hakanud mitmekülgset kultuuripakkumist läbi toetusvoorude ka erategijalt "sisse ostma" ja see on mõistlik. Nii on välja arenenud ristala riiklike ja erategijate vahel - kontserdikorraldajad, kes saavad oma tegevuseks ühekordseid (ehkki sageli iga-aastaselt korduvaid) projektitoetusi. Samas on neid kontserdi- ja festivalikorraldajaid, kes mingit avalikku toetust ei saa (ning valdavalt seda ka ei otsi) palju rohkem. Tavaolukorras süsteem töötab, enamus toimetavad turul, mõned saavad veidi ja mõned isegi märkimisväärselt toetust, et üldine kontserdielu rikkalikuna hoida.

Praeguses eriolukorras on aga harilik turutõrke loogika katki. Kõigil on täielik turutõrge, nii Eesti Interpreetide Liidu ja Eesti Jazzliidu kontserthooside, Tanel Padari ja Mari Kalkuni kontsertidel, Estonia ooperiteatril ja Jüri Homenja sugustel trubaduuridel kui ka

teknoklubil HALL ning Pärnu, Jõhvi ja Vanemuise kontsertmajadel. Kõigil on vähemasti lähikuude lõikes tarvis riiklikke tugimeetmeid.

Seega on mõistetav, miks kultuuriministeeriumi kommunikatsioon paljudes valdkonna tegijates endiselt segadust tekitab. Kas eriolukorras kahjude hüvitamiseks ja vältimatute kulude katteks suunatud toetused peaksid jõudma kõikvõimalike erategijateni või ainult nendeni, kel ka varasem toetuste saamise ajalugu? Tuleb mõista muret, et kui toetuste saamiseks kvalifitseeruvad vaid mõned, siis seatakse teised niigi ülliraskel ajal ebavõrdse kohtlemise tagajärjel veelgi keerulisemasse ja olemuselt ebaõiglasse olukorda. See võib kaasa tuua edukate ja väärtuslike tegijate pankrotistumise, kuid hiljem Eesti riigile isegi kohtuvaidlusi.

Ja kui räägime korraldajatest, siis miks vaikime kontserdikohtadest, kes sageli väga heitlikke turuolusid trotsides peavad üleval neid lavasid sinna juurde kuuluva eriotstarbelise tehnikapargi ja teenustevõrguga, kus samad loovisikud ja korraldajad oma tööd saavad teha? Kui räägime loovisikutest, siis miks vaikime neist muusikaettevõtjatest, kes panustavad aega ning investeerivad valdava osa teenitud tulust tagasi artistide karjääri arendusse, loovisikuga võrdselt nendest tuludest sõltudes?

Kultuuriministeeriumi ees seisev ülesanne on tõesti keeruline - kuidas praktiliselt üleöö lahendada väheste vahendite piires võrdse kohtlemise võrrand sektorile, kellest seni vaid väike osa on üldse kultuuripoliitilisel radaril figureerinud?

Kriisiaegne ja -järgne kultuuripoliitika

Tarvis on vähemalt kahte rehkendust: esiteks lühiajaline kriisiabi, mis peab aitama ära hoida sektori täielikku kokkuvarisemist, st kontserdikohtade sulgemist, valdavalt vabakutseliste töötajate tööta jäämist ja ettevõtete tegevuse lõpetamist. Teiseks, sektori taastumist toetav strateegiline visioon ja siin on vajalik ja võimalik seada eesmärgiks senisest sidusam muusikapoliitika ning terviklikum käsitus muusikavaldkonnast kui ökosüsteemist.

Eriolukorra vaates on tähtis, et abi jõuaks tõesti kõigini. Kultuuriministeerium on andnud selge signaali, et meetmete väljatöötamine käib, et "hetkel on eesmärgiks tagada kultuurivaldkonna olemasoleva struktuuri püsimine ning vabakutseliste loovisikute, kultuuriorganisatsioonide ja kultuuriettevõtjate võimekus nii kriisi ajal kui ka pärast kriisi"[2]; ning et "maksimaalselt suurele ringile taotlejatele on kavas luua võimalikult sarnased kriteeriumid ja nõuded"[3]. Samuti on selge, et kultuuriministeerium ei saanud toimida rutem kui ülejäänud

valitsus ning kõik Eesti ministeeriumid töötavad eriolukorra kehtestamisest saadik jõudluse piiril või sellest üle. Lisaks kultuuriministeeriumi oodatavatele toetustele on mõningane lootus ka mikroettevõtete ja vabakutseliste meetmel, millega tegelevad majandus- ja kommunikatsiooniministeerium ja väikeettevõtjate ühendus EVEA, ning lõpuks aitab neid ettevõtteid, kel on töötajad, ka tööturutoetus.

Samas tuleb aru saada ka muusikaettevõtjatest. Eriolukord on kestnud kuu ning see on pikk aeg teadmatuseks, kas on loota erakorralisele rahalisele abile või mitte. Selge sõnumi puudumine eriolukorra esimestel nädalatel laseb paista, et loomemajanduse narratiiv, millega parematel aegadel sobib kultuurivaldkonna aktiivsust, ettevõtlikkust ja majanduse mootoriks olemist esile manada, osutub kriisi tekkides pindmiseks. Valdkonna seest kerkivad esile varasemad kihid, nii arhailise eliitkultuuri eelisstaatus otsingud kui hetkereaalsust täiesti eirav turutõrke loogikale tuginev eraldusjoonte tõmbamine. Samas on just sellisel ajal ülioluline näha muusikavaldkonda kui tervikut, milles oma roll on nii riikliku püsirahastusega asutustel, loovisikutel kui ka suures osas tururiske kandval muusikaettevõtlusel. Viimast eirates võib kultuuriminister Tõnis Lukase töövõit - narratiiv kultuurist kui majanduse mootorist - muutuda õõnsaks sõnakõlksuks.

Pikemas vaates ongi vaja jõuda ühtsema nägemuseni muusikavaldkonnast. "Head kriisi ei tohi raisku lasta" on kulunud väljend, kuid praegu asjakohane. Panustama peavad nii muusikasektor oma paljunäolisuses kui kultuuriministeerium, ning arvestades loomemajanduse narratiivi, ka majandus- ja kommunikatsiooniministeerium. Strateegiline raam saabki tööle hakata vaid siis, kui see on sündinud valdkonna laiapõhjalises, kõiki osapooli kaasavas koostöös. Paber üksi ei tee midagi ära, kuid hästi sõnastatud ühised eesmärgid ning vastastikused kokkulepped on eelduseks igasugustele keerulisematele teemadele, millega on kriisist taastumiseks tarvis tegeleda.

Muusikapoliitika ei pea tähendama ainult riigi raha (ümber)jagamist, ehkki mingil määral on ka seda tarvis, kuna ilma eelarveta strateegiline plaan on kasutu. Kui on mootor, siis tuleb ka kütusele kulutada. Iseäranis oluline oleks töötada välja väiksemate kontserdikohtade tugimeetmed ning märgatavalt suurendada Loov Euroopa projektide kaasfinantseerimise fondi mahtu, et võimaldada Eesti tegijate senisest suurem aktiivsus rahvusvahelistes koostööprojektides. Tõsised teemad on ka piletite käibemaksumäär, nn tühja kasseti tasu kaasuse lahendamine ja sisukas mitmepoolne arutelu autoriõiguse valdkonna arendamisest. Kultuuri ning loomemajanduse valdkonnas tuleks süvendatult analüüsida riigiabi reeglite rakendamist ning tegelikult

loogilise alguspunktina kaardistada täpsemalt kogu sektor, mis võiks edukalt toimida kultuuriministeeriumi, statistikaameti ning muusikaettevõtjate ühistööna.

Määrav järeldus nüüdsest kriisist peaks olema loovsektori vabakutseliste ja mikroettevõtjate prekaarsus ning samas peaaegu puuduv ligipääs eri sorti finantseerimisele. Kõige sellega saab ja tulebki tegelema hakata kohe, kui esmased tulekahjud on kohese ja laiapõhjalise kriisiabiga kustutatud. Ei ole põhjust eeldada, et kõik need, kes erakorralist abi saavad, nüüd jäävadki riigilt rahaküsjateks. Paljuski on edasine hoopis ühiste arutelude ja nendest võrsuva koostöö koordineerimise küsimus.

Riigilt tegutsemist ja tulemusi nõuda on lihtne, kuid tuleb mõista, et sisuka koostöösuhte jaoks avaliku sektori organisatsioonidega on vajalik hästi organiseeritud ja professionaalne esindus- ja huvide kaitse võimekus. Muusikaettevõtjate õppetund sellest kriisist peaks muuhulgas olema ka see, et raskel hetkel on ühine hääl tugevam, kuid selle saavutamiseks tuleb panustada ka siis, kui kriisi pole - organiseeritus on mõistlik. Info kogumine, nende põhjal sektori analüüside tegemine ning oluliste teemade läbimõeldud viimine asjakohaste ametnike töölauale nõuab hästi korraldatud aktiivsete võrgustike toimimist.

Kokkuvõttes on edasiminekuks vaja liikumist kolmel tasandil. Esiteks, sektori arenguid planeerides, olgu kultuuriministeeriumis või mujal, tuleb muusikavaldkonda käsitleda tervikliku ökosüsteemina. Ühele pildile peavad mahtuma kõik, kelle panuse toel muusikavaldkond töötab. Ettevõtlust ei saa loomemajanduse sildi all eraldada sisuvaldkondadest mingiks omaette paralleelreaalsuseks, vaid see ongi loomulik osa iga kultuurivaldkonna tervikpidist, olgu muusikas, kunstis, teatris või filmis. Igas valdkonnas luuakse tähtis osa väärtusest ettevõtluse ehk loomemajanduse kaudu: erateatrid, galeriid, kinod, produktsioonifirmad ja agentuurid.

Teiseks tuleb eelnevast lähtudes lühiajalised kriisimeetmed kujundada nii, et abi jõuab kõigi sektori tegijateni, ka nendeni, kes tavaoludes ministeeriumilt rahalist tuge ei otsi.

Kolmandaks tuleb juba nüüd võtta pikem suund strateegilisele koostööle. Arusaam muusikavaldkonnast kui ökosüsteemist, mis sisaldab loojaid, ühinguid ja erasektori ettevõtjaid ning vabakutselisi, vajab ambitsioonikamat strateegilist nägemust ning laiapõhjalist ühistegevust. Samme selle suunas saame astuda nüüd.

Selline tervikutaju annaks signaali, et Eesti on oma kultuuripoliitikaga jõudnud kahe jalaga 21. sajandisse.

Virgo Sillamaa on Music Estonia juht.

[1] Allikas: ERR, 12.03 Tõnis Lukas: on vaja luua reservid, mis kompenseeriksid asutuste saamata jäänud tulu

[2] Allikas: Kultuuriministeeriumi abipakett katab kultuurivälja vältimatuid kulusid

[3] Allikas: Lukas otsis koos Euroopa Liidu kultuuriministritega lahendusi kriisile